

КОМЕ

ЗВОНА ЗВОНЕ

СРПСКЕ ЗАДУЖБИНЕ (4): НИКОЛА СПАСИЋ

ОСТАО БАРЕМ РУЧАК ЗА СИРОМАХЕ

Уместо да је назове болницом Николе Спасића, Београд је задужбину крстио Градска болница. Тако је велики српски добротвор постао још једна жртва бахатости власти и закона који су, након невиђене отимачине 1959, опустошили још један фонд. Иако је Србији оставио злата колико је тежак, гроб Николе Спасића данас одржава црква.

Национализација задужбина из 1957. године можда има своја правна образложења, али и поред тога она представља једну од највећих лјачки српског народа. Огромно богатство које је том приликом променило власника наједном је изгубило на својој вредности, вероватно због тога што су лјачкаши били аматери. Уместо да обезбеде богаћење и себе и других као што је то чинио **Никола Спасић**, они су успели да задовоље само себе и то веома кратко. На тај начин је једна од највећих и најбогатијих задужбина — „Задужбина Николе Спасића“ — била онемогућена

да и даље подстиче привредни развој, а обогаћена друштвена својина је постала још траљавија и још немоћнија.

САМ СВОЈ РАДНИК

Прича о **Николи Спасићу** личи на приче о осталим задужбинарима. Још као дете је осетио сиромаштво и то га је пратило читавог живота, чак и онда када је постао један од најбогатијих становника Београда. Родио се 1838. и као сасвим мали остао је без мајке и брата. Живео је са оцем који се бавио мумијским занатом, који се још два пута женио и

који је сваке године изнова проширивао породицу. Био је најстарији син и сва одговорност је била на њему. Још као дечак почео је да помаже оцу у радњи, али овај му је убрзо то забранио. Сматрао је да је мумијски занат претежак за дечака и послао га је на нешто лакше, у кожарску радњу Радована Барловца. То је одредило даљњи Николин живот који се кожарством бавио све до смрти.

Никола Спасић је био човек посебне нарави, желео је да постигне много, а сматрао је да за то постоји само један пут: рад и штедња. Упорним одрицањем од свега успео је да скупи средства за самосталну радњу и то је био почетак његовог богаћења. Радио је даноноћно само уз помоћ своје прве супруге, за њега су радници представљали луксуз. Не можемо рећи да је био вешт трговац, он се није ни трудио да то буде. Правио је опанке искључиво од коже коју је куповао у Београду, продавао их по утврђеној цени и био је вероватно једини трговац у чијој радњи није

било ценкања. За њега су све муштерије биле исте што је често изазивало гнев уважених грађана.

После шест година брака умрла му је жена, али се он веома брзо оженио поново. Никада ништа није реметило његов утврђени ритам. Живео је на посном пасуљу и кромпир, сиромашно, готово аскетски. Већ је био довољно богат када је и даље на својим леђима сам носио кожу за радњу. Једном приликом се толико уморио да је морао да спусти цак и седне на тренутак што је у њему изазвало осећај кривице. То се догодило управо крај једне пекаре и заносан мирис бурека му је заголицао ноздрве. На тренутак је пожелело да уђе у радњу и купи га, али се ипак сетио посног пасуља који га је чекао код куће и одустао. Баш тада је наишао његов отац, који га је видео у тако јадном стању и који је ушао у пекару и купио му бурек. „Никада се срећније нисам осећао у животу, никада раније, ни доцније нисам осетио толику захвалност према оцу“, речи су којима је у старости пропратио тај догађај.

У другој половини 19. в. сви угледни трговци су одлазили у иностранство да би набављали сировине. Тачно се знало где је шта најбоље и најјефтиније. Никола Спасић је био једини који то није чинио. И даље је куповао кожу у Београду која је била скупа и лоше штављена. Један једини одлазак у Осиек било је све што је себи приуштио. Управо тих година је Хамбург постао центар продаје коже и на велико инсистирање свог пријатеља Никола се упутио тамо. Очевици су причали да никада није био тако усхићен као када је видео сву ту јефтину кожу, која се тамо продавала. Није купио ни једну једину, вратио се у Београд и наставио да послује по своме.

Тај тврди начин пословања није био погодан за богаћење. Никола је ипак успео и то само захваљујући свом раду. Како би се он развијао у старости да је остао са другом женом не знамо, али је сасвим сигурно да је до промене у њему дошло са трећом женом Анастасијом — Наком. Она је била та која га је натерала да ужива у ономе што је стекао и која га је заинтересовала за културу. Многи баш њој приписују Николаина добротинства која су наједном почела да се ређају и његову одлуку да створи задужбину.

ОСТАЛО МНОГО

Списак онога што је поседовао и поклонно већ тада је био велики. Имао је кућу на два спрата, у Кнез Михаиловој 33, коју је сам подигао, и још једну у Кнез Михаиловој 19, коју је срушио и на њеном месту подигао нову са првим пасажом у Београду. Основао је „Дом Српског народног инвалидског фонда — Свети Ђорђе“ и „Друштво — ђачко склониште“ за које је подигао кућу у дворшћу Палилулске основне школе, са намером да у њему живе деца без родитеља. Пред Балкански рат успео је да оствари своју велику жељу, купује имање Слога са некадашњом кућом Александра Карађорђевића. Много пре своје смрти све то је завештао српском народу, док је мање важну имовину оставио породици.

У тестаменту је веома прецизно изложио своје захтеве. Главна жеља му је била да се

његово целокупно богатство употреби за привредне циљеве и то сходно тренутку. У наставку су следиле остале жеље за које је посебно издвојио новац:

1. Да се подигне болница у Београду на општинском земљишту и да носи његово име.
2. Да се подигну још две болнице у унутрашњости.
3. Да се подигне још један спрат на „Слоги“ и то да се учини пре свега.
4. Да се купи највеће звонце за Храм Светога Саве онда када буде завршен.
5. Да се сахрани у капели Св. Трифуна на Топчидерском гробљу коју је сам подигао и да се она одржава о трошку Задужбине.

Ово су само важније тачке његовог тестаментa, а последња наведена за њега лично била је најважнија. Никола Спасић је сматрао за највећу несрећу ако се не зна где је нечији гроб и било му је веома важно да обезбеди уредно плаћање његове гробнице.

Умро је 1916. као ратни избеглица на Крфу и тамо је сахрањен. Скоро две године после тога његова имовина је била без старатеља, а зграде су коришћене у војне сврхе. Онда је створен привремени Одбор који се бринуо о Задужбини све до оснивања оних лица које је Никола навео у свом тестаменту. Задужбина је озакоњена 4.12.1922. и већ следеће године је на себе преузела пренос његових моштију и свечану сахрану на Топчидерском гробљу. После тога је отпочео просперитет Задужбине и тачка по тачка уговора полако су извршаване.

Први задатак Одбора је био доградња спрата на „Слоги“. Ту се појавио проблем, јер по урбанистичком плану Кнез Михаилова више није смела да има двоспратне зграде, већ само троспратнице, а постојећи спрат је био сувише слаб да би изнео толику грађевину. Зато је Одбор сачекао пар година да би увећао средства и подигао ново велелепно здање које и данас постоји у Кнез Михаиловој 47. После тога су на ред дошле и болнице, прво у Београду, а касније још две, у Куманову и Крупњу.

Изградња болнице није ишла лако, новчана вредност се нагло променила тако да завештаног новца није било довољно. Одбор је прелио новац намењен за болнице у провинцији са намером да прво подигне у Београду. Општина која је била дужна да да земљиште, прво га је дала толико удаљено од града да је Одбор одбио, да би на крају доделила на Звездари. Услов Одбора је био да болница носи име Николе Спасића чак и ако се болнички комплекс употпуни зградама које ће подићи Општина. Темелји су освећени 1933. Одбор није ни позван да присуствује том чину. Тако је Београд добио „Градску болницу“.

Уз све те нелагодности Задужбина Николе Спасића је послвала беспрекорно све до 1959. Била је једна од ретких задужбина која није имала проблема са породицом Спасић јер се и ван одредби у тестаменту бринула о Николеним наследницима. Супрузи Наки је оставила осмособни стан, у коме је живела са мужем, и још шест станова, док је остале издавала за дућане, а нешто мање и за становање. Сав приход је користила за развој привреде, чак је и основала путујуће школе које су одлазиле у заостала села да би држале предавања из области привреде и унапређи-

вале производњу. Уз то су сваке године давале по 60.000 динара „Српском привредном друштву“. Све је то било могуће ако се узме у обзир да је Никола Спасић сем своје непокретне имовине оставио за собом 105.749 динара у злату, 33.517 у сребру и 115.261 круна. Са тим средствима Одбор је могао да уради и више него што је тестаментом завештано, тако да је самоницијативно подигао „Дом за изнемогле и сироте“ у Књажевцу.

Онда је дошла 1959. година и Задужбини је одузето све. Остављена јој је само једна половина стана у величини од 64 квадрата. Пре извесног времена та грешка је исправљена и Задужбина је добила и другу половину стана, али није у могућности да је користи, јер су у њој носиоци старанских права.

НЕМА ВИШЕ НИ ЗА ГРОБ

После те национализације готово све задужбине су угашене, јер нису имале могућност више да се издржавају. Задужбина Николе Спасића је опстала и то захваљујући само тој половини стана која је дата у закуп, и упорности оних који нису желели да је угасе. Наставила је са својим радом онолико колико је могла са малим приходима: помогла је покрет „Горана“, помогла је акцију за избор најбољег земљишта за узгој језграстог воћа у Црној Трави и Власотинцу, такође је наставила са традицијом додељивања награда за 5 најбољих студената Медицинског факултета и 4 студента Пољопривредног факултета, сваке године. Онолико колико може и када може Задужбина и даље доприноси привреди и то само са 64 квадрата. Не смемо ни да помислимо шта би све дала када би као некада поседовала све три зграде у Кнез Михаиловој које и даље красе нашу најлепшу улицу и чији приходи одлазе, за нас, у непознато.

Што се гроба Николе Спасића тиче, Задужбина за њега нема новца. Све што је Никола оставио није било довољно да се његова највећа жеља оствари. Ипак, гроб му одржава црква и он је и даље леп као некад. Сваке године на дан његове славе, Св. Трифуна, неко уважено црквено лице одржи опело. За ту прилику Никола је желео и ручак за сиромаше. Задужбина издвоји прилог према својим могућностима, али то је премало да би се испунила жеља њиховог оснивача. Међутим, ручка ипак има, праве га пароси који живе у близини, а и сами грађани доносе храну и дају је сиромасима. Традиција је преживела, али не захваљујући национализацији и друштвеној својини, већ захваљујући великом срцу тог опљачканог народа који није заборавао жељу свога добротвора.

САНДРА ПЕТРУШИЋ